

Пудичева Г.О.кандидат економічних наук, докторант
Одеського національного економічного університету**Pudycheva Halyna**

Odesa National Economic University

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ**THE ECONOMIC ESSENCE AND CLASSIFICATION OF EFFICIENCY**

Метою статті є узагальнення теоретичних положень щодо співвідношення понять «ефективність» та «результативність», визначення економічної сутності ефективності та вдосконалення класифікації ефективності. У статті досліджено основні підходи до співвідношення понять «ефективність» та «результативність». Запропоновано визначати ефективність та результативність на основі ДСТУ ISO 9000:2015. Доведено, що не можна розглядати ефективність суб'єктів господарювання лише з точки зору економіки та оцінювати її виключно за допомогою фінансових показників. Проведено критичний аналіз наявних класифікацій ефективності. На основі узагальнення декількох підходів до класифікації ефективності запропоновано класифікацію ефективності, яка може бути застосована для аналізу економічних процесів та явищ. Кожен з видів ефективності може бути розкритий за допомогою певного набору показників.

Ключові слова: ефективність, результативність, ефект, результат, види ефективності, економічна ефективність.

Целью статьи является обобщение теоретических положений о соотношении понятий «эффективность» и «результативность», определение экономической сущности эффективности и совершенствование классификации эффективности. В статье исследованы основные подходы к соотношению понятий «эффективность» и «результативность». Предложено определять эффективность и результативность на основе ГОСТ ISO 9000:2015. Доказано, что нельзя рассматривать эффективность субъектов хозяйствования только с точки зрения экономики и оценивать ее исключительно с помощью финансовых показателей. Проведен критический анализ существующих классификаций эффективности. На основе обобщения нескольких подходов к классификации эффективности предложена классификация эффективности, которая может быть применена для анализа экономических процессов и явлений. Каждый из видов эффективности может быть раскрыт с помощью определенного набора показателей.

Ключевые слова: эффективность, результативность, эффект, результат, виды эффективности, экономическая эффективность.

The purpose of this article is to summarize theoretical statements on the relation between the concepts of "efficiency" and "effectiveness", to determine the economic nature of efficiency, as well as to improve the classification of efficiency. To achieve this goal the author uses the following methods: systematization, generalization, scientific abstraction, analysis and synthesis, dialectical method. The article explores the basic scientific approaches to the relation between the concepts of "efficiency" and "effectiveness". It is shown that one group of scientists equates these concepts and the other one separates them. It is proved that efficiency and effectiveness are determined by ratio indicators, while effect and result are absolute volumes. It is proposed to determine efficiency and effectiveness based on the definitions provided by State Standard of Ukraine ISO 9000:2015. The author substantiates that the efficiency is the degree of correspondence of certain effects to the quantities characterizing the volumes of resources, costs, revenues, etc., and the effectiveness is the degree of compliance of certain results with the set goals and planned tasks. It has been proved that economic performance of business entities cannot be considered and evaluated solely by financial indicators. A critical analysis of the efficiency classifications, proposed in the scientific literature, is conducted. Based on the generalization of several scientific approaches to the classification of efficiency, author proposes own classification of efficiency that can be used to analyze economic processes and phenomena. The attributes of given classification are: the character of effect, the place of the effect receiving, the degree of multiplication, the objective of identification etc. Each type of the efficiency can be disclosed with a specific set of metrics, the calculation of which can be complex and time-consuming. The complexity and multidimensionality of the category "efficiency" are identified, and the need for further study of criteria and indicators, by which the efficiency of specific economic phenomena and processes can be assessed, is substantiated.

Key words: efficiency, effectiveness, effect, result, types of efficiency, economic efficiency.

Постановка проблеми. Сучасні ринкові умови економіки ставлять перед суб'єктами господарювання проблему постійного вдосконалення. Підприємства вимушені постійно підвищувати результати своєї роботи, проводити постійний їх моніторинг та аналіз, зіставляти з плановими завданнями, із засобами досягнення цих завдань, розглядати в динаміці, порівнювати з конкурентами, оцінюючи ефективність прийняття тих чи інших рішень. Однак зазвичай аналіз ефективності зводиться лише до розрахунку фінансових показників, які відображають економічний аспект діяльності підприємств, ігноруючи інші види впливу, який вони можуть чинити на країну та суспільство загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження з питань визначення ефективності та результативності проводилися багатьма вітчизняними та закордонними науковцями. Серед них слід назвати таких, як В.І. Осипов, В.Г. Андрейчук, О.С. Літвінов, В.М. Ковтуненко, Е.Н. Горчакова, Ф.Е. Поклонський, М.А. Полегенька, І.А. Слободняк, А.О. Тарових. У досліджених працях наводиться декілька визначень ефективності та її класифікацій, водночас деякі з них є досить суперечливими.

Розроблена теоретична база з питань визначення сутності ефективності потребує подальшого уточнення, а наявні в науковій літературі підходи до класифікації ефективності – узагальнення.

Необхідно чітко визначити сутність категорії «ефективність», співвіднести її з поняттям «результативність», пояснити взаємозв'язок з категоріями «ефект» та «результат», а також узагальнити класифікацію ефективності.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних положень щодо співвідношення понять «ефективність» та «результативність», визначення економічної сутності ефективності, а також удосконалення класифікації ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо трактування ефективності в наукових колах точаться дискусії. Існує декілька підходів до розуміння сутності цього поняття та співвідношення його з поняттям «результативність».

О.С. Літвінов та А.В. Журенко, провівши критичний розгляд наявних підходів, доходять висновку щодо тотожності понять, що розглядаються, обидва з яких «характеризують раціональність, економічність певної дії або її результату, розраховуються як співвідношення між отриманим ефектом (результатом) діяльності та витратами (ресурсами), що його спричинили» [1, с. 77]. Автори наголошують на доцільності аналізу сутності ефекту для з'ясування його взаємозв'язку з ефективністю [1, с. 74].

В.І. Осипов також ототожнює поняття «ефективність» та «результативність», називаючи їх відносними величинами, які є співвідношенням результату й витрат, що забезпечують цей результат. Відповідно до видів результату розрізняються два види результативності (ефективності) виробництва, а саме продуктивність та прибутковість (рентабельність) виробничої діяльності підприємства. Вони відображають економічний різновид ефективності. Показники економічної ефективності можуть бути поділені залежно від видів витрат на ресурсні (розраховуються по відношенню до капітальних витрат) та витратні (розраховуються відносно поточних витрат). Проте, як зазначає автор, не можна ігнорувати соціально-економічні показники ефективності, пов'язані з відтворенням робочої сили та працівників підприємства, а також соціальні, які розраховуються по відношенню до населення країни (регіону). Крім того, всі показники ефективності поділяються на прямі та зворотні [2, с. 124–131].

Позитивною рисою такого підходу, на нашу думку, є те, що він зводить показники ефективності в єдину систему відповідно до порядку їх розрахунку. Крім того, безумовно, разом з економічною ефективністю мають виділятися інші види ефективності. Однак цей підхід обмежується лише соціальною, соціально-економічною та економічною ефективністю, не розглядаючи інші її аспекти, наприклад ефективність виробничих процесів по відношенню до навколишнього середовища.

Крім того, на наш погляд, не можна ототожнювати ефективність та результативність, як і немає безумовної рівності між поняттями «ефект» та «результат».

В академічному тлумачному словнику наводяться такі визначення ефекту: 1) сильне враження, викликане ким-, чим-небудь; 2) результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів; 3) засоби, прийоми, пристосування, за допомогою яких створюється враження, ілюзія чого-небудь; 4) фізичне явище [3, с. 492]. Водночас результат – це остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку тощо; наслідок якої-небудь дії, якогось явища тощо; сума, яку одержують після певних математичних дій; показник чого-небудь [3, с. 489].

Отже, незважаючи на семантичний зв'язок, що існує між цими поняттями, все ж таки ефект є більшою мірою величиною впливу дій, заходів, явищ тощо, тоді як результат є підсумком, наслідком, показником.

В.М. Ковтуненко стверджує, що різниця у розумінні сутності ефективності та результативності пов'язана з двояким підходом до перекладу. Англійськими еквівалентами

ефективності є "efficiency" та "effectiveness". Проте перший термін зазвичай належить до використання засобів (ресурсів), тоді як другий (еквівалент результативності) – має відношення до організаційних цілей, поведінки та розвитку. В першому випадку поняття ефективності характеризує ступінь раціональності використання різних ресурсів, певні ефекти досягаються організацією за рахунок структурної та ресурсної оптимізації і контролю витрат. У другому випадку ефект використовується в контексті співвідношення «причина – результат». Науковець вважає, що ефективність є індикатором розвитку й підвищення ефективності, означає розроблення конкретних заходів, які сприяють процесу розвитку, та виключення тих, які призводять до регресу. Ефективність може визначатися якісно та кількісно. Результативність же оцінюється лише кількісно. В.М. Ковтуненко вважає, що «сутність результативності – це те, що можна охарактеризувати числом (результатом, що був досягнутий), тобто традиційним співвідношенням результату та витрат» [4, с. 94]. Окрім того, В.М. Ковтуненко додає, що «результативність характеризує досягнення поставлених цілей, а ефективність – засоби, методи, способи, що застосовують для досягнення цих цілей». Отже, ці поняття можна розглядати лише в нерозривному взаємозв'язку [4, с. 95].

Однак наведений підхід є прямо протилежним тому, який береться за основу в Національному стандарті України та з яким погоджується значна кількість науковців [5; 6; 7]. У ДСТУ ISO 9000:2015 ефективність ("efficiency") розглядається як співвідношення між досягненим результатом і використаними ресурсами, а результативність ("effectiveness") є ступенем реалізації запланованих робіт і досягнення запланованих результатів [8, с. 16].

Відповідно до цього підходу Е.Н. Горчакова та Ф.Е. Поклонський розглядають результативність як співвідношення досягнутого результату до запланованого завдання, а ефективність – як співвідношення досягнутого результату до витрат на його реалізацію [7, с. 25].

М.А. Полегенька також розрізняє ефективність та результативність. Вона стверджує, що результативність відображає досягнення певного результату, як негативного, так і позитивного, водночас ефективність – це завжди позитивна величина, яка «характеризує приріст результатів у співвідношенні до засобів, пов'язаних з їх досягненням» [9, с. 71].

Ми цілком погоджуємося з таким підходом і розрізняємо поняття ефективності та результативності, оскільки, як слушно зауважує М.А. Полегенька, результативність відображає «досягнення певного результату, який

не завжди відображає якість роботи» [9, с. 73]. Водночас ефективна робота має на меті позитивну динаміку розвитку.

Також погоджуємося з думкою про те, що ефект та результат виражаються абсолютними показниками, тоді як ефективність та результативність – відносними. Однак під час розрахунку показників ефективності як знаменник використовуються не тільки значення, які відображають ресурси, але й витрати (зокрема, на ресурси), а також доходи та інші показники. Наприклад, ефективність комерційної діяльності підприємства може бути охарактеризована показником рентабельності продажу, що розраховується як відношення прибутку до обсягу реалізованої продукції, що є показником доходів підприємства, а для розрахунку ВВП на душу населення, який відображає ефективність економічного розвитку країни, використовується показник чисельності населення.

Отже, під ефективністю надалі будемо розуміти ступінь відповідності певних ефектів величинам, що характеризують обсяги ресурсів, витрат, доходів тощо, під результативністю – ступінь відповідності певних результатів поставленим цілям та плановим завданням. При цьому ми дотримуємося думки про те, що ефективність не завжди може бути відображена за допомогою кількісних показників.

Ефективність діяльності підприємства можна розглядати з точки зору багатьох аспектів і застосовувати для розроблення та обґрунтування рішень у різних сферах діяльності підприємств.

Так, колектив авторів на чолі з Р.І. Завадяк розглядає ефективність як «поліваріантну категорію». Її зміст розглядається з позицій:

- конкурентоспроможності, тобто як ступінь реалізації стратегічних та тактичних завдань досягнення конкурентоспроможності господарюючої системи;

- залучення та використання ресурсів, тобто як забезпечення певного виробничого та економічного результатів за такого використання факторів господарської діяльності;

- інтересів, тобто як результат задоволення інтересів усіх афілійованих сторін економічної діяльності.

Крім того, ефективність як практичний інструмент є оціночним механізмом діяльності підприємства; фактором подальшого розвитку економічної системи; джерелом посилення потенціалу функціонування бізнесу в конкурентному середовищі [10, с. 143].

Таким чином, існує безліч підходів до класифікації ефективності.

Зокрема, як зазначалося вище, В.І. Осипов розглядає економічну, соціально-економічну та соціальну ефективність [2, с. 130–131].

І.А. Слободняк та А.О. Тарових класифікують ефективність виробництва за окремими ознаками на такі види:

1) за наслідками: економічна, соціальна та екологічна;

2) за місцем отримання ефекту: локальна (госпрозрахункова) та народногосподарська;

3) за ступенем збільшення (повторення): первинна (одноразовий ефект) та мультиплікаційна (багаторазово повторювана);

4) за метою визначення: абсолютна (характеризує загальну величину ефекту або в розрахунку на одиницю витрат чи ресурсів) та порівняльна (під час вибору оптимального варіанта з декількох варіантів господарських та інших рішень) [11, с. 60].

Вважаємо за необхідне внести деякі уточнення до цієї класифікації. На наш погляд, види ефективності за першою ознакою подані дуже вдало, оскільки вони відображають складові частини сталого розвитку. За другою ознакою можна додати ще один вид ефективності, а саме глобальну, оскільки сучасні підприємства, які займаються зовніш-

ньоєкономічною діяльністю, можуть чинити вплив, який поширюється поза межами однієї економіки. Водночас ми не погоджуємося з виділенням абсолютної ефективності за останньою ознакою, оскільки, як було показано раніше, абсолютні величини є характеристиками ефектів, тоді як ефективність оцінюється відносними показниками, тому ми пропонуємо розглядати не абсолютні, а питомі показники ефективності, які відображатимуть величину ефекту в розрахунку на одиницю витрат (ресурсів, доходів тощо).

Інша класифікація ефективності розглядається В.Г. Андрійчуком. У сільськогосподарському виробництві він розглядає технологічну, економічну та соціальну ефективність. Перша пов'язана з результатом взаємодії факторів виробництва (відображає продуктивність); друга – зі співвідношенням між ресурсами й результатами виробництва (вартісні показники ефективності); третя відбиває поліпшення соціальних умов життя людей (похідна від економічної, не завжди може бути виміряна кількісно) [12].

Таблиця 1

Класифікація ефективності

Класифікаційна ознака	Види ефективності
За характером ефекту (наслідків)	– Економічна; – соціальна; – екологічна.
За місцем отримання ефекту	– Ефективність підрозділу (ділянки, лінії, операції, бізнес-процесу тощо); – ефективність підприємства (локальна (госпрозрахункова)); – народногосподарська; – глобальна.
За ступенем збільшення (повторення)	– Первинна (одноразовий ефект); – мультиплікаційна (багаторазово повторювана).
За метою визначення	– Питома (характеризує величину ефекту в розрахунку на одиницю витрат, ресурсів тощо); – порівняльна (застосовується під час вибору оптимального варіанта з декількох варіантів господарських та інших рішень).
За часовою перспективою	– Стратегічна; – тактична.
За видом діяльності підприємства	– Ефективність операційної діяльності; – ефективність інвестиційної діяльності; – ефективність фінансової діяльності.
За функціональною спрямованістю діяльності	– Ефективність маркетингової діяльності; – ефективність інноваційної діяльності, – ефективність зовнішньоекономічної діяльності, – ефективність організаційної діяльності, – ефективність управління тощо.
За базою порівняння	– Витратна; – ресурсна; – доходна тощо.
За моментом здійснення розрахунку	– Фактична; – планова.

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі джерел [2; 11–15]

Ф.С. Циро та Г.І. Юрковська, розглядаючи ефективність діяльності високотехнологічного підприємства, виділяють декілька видів такої ефективності, а саме економічну, соціальну, екологічну. Економічна може поділятися на ефективність виробництва, інноваційної та фінансової діяльності. Ефективність виробництва можна розглядати як поєднання ефективності базового та високотехнологічного виробництва, які залежать від ефективності використання основних фондів, трудових ресурсів, матеріальних ресурсів [13, с. 304].

Т.Ю. Сидора зазначає, що «виділяють три види ефективності: споживчу (відношення цілей до ідеалів, норм), результативну (відношення досягнутого результату до цілей) та витратну (відношення витрат до результатів)» [14]. На наш погляд, такий підхід є дещо суперечливим, оскільки поняття споживчої ефективності є в ньому дещо абстрактним, а результативність та ефективність не можна ототожнювати, як було доведено вище.

Однак викликає зацікавленість твердження, що доцільно поєднувати показники ефективності на стратегічному та тактичному рівнях підприємств задля аналізу альтернативних стратегій [14]. Дійсно, підвищення ефективності у короткостроковій перспективі не є свідченням того, що підприємство досягне ефективності відповідно до довгострокових цілей.

Т.В. Боярина та Ю.Б. Кашубіна доповнюють класифікацію ефективності, використовуючи системний підхід. За масштабом діяльності системи вони виділяють ефективність економічної сфери та ефективність підприємства.

Ефективність підприємства можна класифікувати:

- за видом діяльності: ефективність операційної, інвестиційної, фінансової діяльності;
- за функціональною спрямованістю діяльності: ефективність маркетингової, інноваційної, зовнішньоекономічної, організаційної діяльності, ефективність управління тощо;

– за організаційною структурою: ефективність різних підрозділів.

Окрім того, Т.В. Боярина та Ю.Б. Кашубіна розрізняють ефективність за елементами оцінювання:

- за характером ефекту: технологічна, економічна, соціальна, екологічна;
- за базою порівняння: ресурсна (включає ефективність формування ресурсів та ефективність їх використання) та витратна;
- за моментом здійснення розрахунку: фактична та планова ефективність [15, с. 274].

Така класифікація, на наш погляд, також є досить вдалою. Однак, на нашу думку, не є доцільним виділяти за характером ефекту технологічну ефективність, оскільки ефективність процесів, пов'язаних з виробництвом, а також рівень організації та технічних умов виробництва, як і ступінь використання матеріальних ресурсів, можуть бути оцінені за допомогою показників економічної ефективності.

Таким чином, можна систематизувати види ефективності, які можуть бути застосовані для оцінювання господарських процесів та явищ (табл. 1).

Кожен з видів ефективності, представлений у табл. 1, може бути розкритий численними показниками.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, ефективність є багатограним поняттям, яке відрізняється від результативності. Перша є фактично ступенем відповідності певних ефектів величинам, що характеризують обсяги ресурсів, витрат, доходів тощо, друга – ступенем відповідності певних результатів поставленим цілям та плановим завданням. Ефективність охоплює безліч аспектів господарювання, тому розрахунок системи її показників може бути складним і трудомістким. В подальших дослідженнях необхідно з'ясувати набір критеріїв та показників, за допомогою яких може бути оцінена ефективність конкретних економічних явищ та процесів.

Список використаних джерел:

1. Літвінов О.С., Журенко А.В. Проблеми визначення сутності економічної ефективності. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2017. № 6. С. 67–81.
2. Осипов В.І. Економіка підприємства : підручник. Одеса : Маяк, 2005. 724 с.
3. Словник української мови : в 11 т. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 19.02.2020).
4. Ковтуненко В.М. Ідентифікація сутності понять «результативність» і «ефективність» діяльності підприємства та методологія їх оцінки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 10. С. 93–96.
5. Лігоненко Л.О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 10 (88). С. 207–216.
6. Аптекарь С.С., Рязанова Ю.В. Теоретичні аспекти категорії ефективність. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 1. Т. 1. С. 191–196.
7. Горчакова Е.Н., Поклонский Ф.Е. Качество, результативность, эффективность, квалитативность: терминологические аспекты. *Экономика промышленности*. 2009. № 1. С. 22–28.

8. ДСТУ ISO 9000:2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. [Чинний від 2016-07-01]. Київ, 2016. 45 с. (Інформація та документація).
9. Полегенька М.А. Теоретична сутність економічної категорії «ефективність». *Агросвіт*. 2016. № 10. С. 69–74.
10. Завадяк Р.І., Фіалковський А.Р., Орбан М.М., Довганич Д.І. Ефективність в її теоретичному контенті та практичному застосуванні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2018. № 3 (64). С. 136–146.
11. Слободняк І.А., Таровых А.О. К вопросу о сущности категории «эффективность». *Международный бухгалтерский учет*. 2014. № 19 (313). С. 56–64.
12. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. Київ : КНЕУ, 2002. 624 с.
13. Цыро Ф.С., Юрковская Г.И. Виды эффективности деятельности высокотехнологичных предприятий. *Актуальные проблемы авиации и космонавтики*. 2016. Т. 2. С. 302–304.
14. Сидора Т.Ю. Критерії оцінювання ефективності діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298> (дата звернення: 20.20.2020).
15. Боярина Т.В., Кашубіна Ю.Б. Удосконалення класифікації ефективності на основі системного підходу. *Проблеми економіки*. 2013. № 1. С. 271–276.

References:

1. Litvinov O.S., Zhurenko A.V. (2017) Problemy vyznachennia sutnosti ekonomichnoi efektyvnosti [Problems of the identification of the economic efficiency essence]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Odessa National Economic University], vol. 6, pp. 67–81 (in Ukrainian).
2. Osypov V.I. (2005) *Ekonomika pidpriemstva* [Enterprise Economics]. Odesa : Maiak (in Ukrainian).
3. *Slovnnyk ukrainskoi movy : v 11 tomakh* [Ukrainian dictionary in 11 volumes] (1970–1980). Retrieved from: <http://sum.in.ua> (in Ukrainian).
4. Kovtunenکو V.M. (2014) Identyfikatsiia sutnosti poniat "rezultatyvnist" i "efektyvnist" diialnosti pidpriemstva ta metodolohiia yikh otsinky [Identification of the essence of concepts "effectiveness" and "efficiency" of the enterprise's activity and the methodology of its evaluation]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], vol. 10, pp. 93–96 (in Ukrainian).
5. Lihonenko L.O. (2008) Dyskusini pytannia shchodo traktuvannia sutnosti ta spivvidnoshennia poniat "efektyvnist" i "rezultatyvnist" upravlinnia pidpriemstvom [Discussion questions about the interpretations of the essence and the relation of the concepts "efficiency" and "effectiveness" of enterprise management]. *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual Problems of Economics], vol. 10 (88), pp. 207–216 (in Ukrainian).
6. Aptekar S.S., Riazanova Yu.V. (2013) Teoretychni aspekty katehorii efektyvnist [Theoretical aspects of efficiency category]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti* [Theoretical and Practical Aspects of Economy and Intellectual Property], vol. 1, pp. 191–196 (in Ukrainian).
7. Horchakova E.N., Poklonskyi F.E. (2009) Kachestvo, rezultatyvnost, efektyvnost, kvalyatyvnost: termynolohycheskye aspekty [Quality, effectiveness, efficiency, qualitiveness: terminological aspects]. *Ekonomyka promyhlennosti* [Economics of Industry], vol. 1, pp. 22–28 (in Russian).
8. *DSTU ISO 9000:2015. Systemy upravlinnia yakistiu*. [State Standard of Ukraine ISO 9000:2015. Systems of Quality Management] (2016). Kyiv, 45 p. (in Ukrainian).
9. Polehenka M.A. (2016) Teoretychna sutnist ekonomichnoi katehorii "efektyvnist" [Theoretical essence of the economic concept "efficiency"]. *Ahrosvit*, vol. 10, pp. 69–74 (in Ukrainian).
10. Zavadjak R.I., Fialkovskiy A.R., Orban, M.M., Dovhanych D.I. (2018) Efektyvnist v yii teoretychnomu kontenti ta praktychnomu zastosuvanni [Efficiency in its theoretical content and practical application]. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti* [Development of management methods and economy in transportation], vol. 3 (64), pp. 136–146 (in Ukrainian).
11. Slobodniak Y.A., Tarovykh A.O. (2014) K voprosu o sushchnosti katehorii "efektyvnost" [To the question about the essence of the category "efficiency"]. *Mezhdunarodnyi bukhgalterskyi uchet* [International Accounting], vol. 19 (313), pp. 56–64 (in Russian).
12. Andriichuk V.H. (2002) *Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv* [Economics of agrarian enterprises]. Kyiv : KNEU (in Ukrainian).
13. Tsyro F.S., Yurkovskaia H.Y. (2016) Vydy efektyvnosti deiatelnosti vysokotekhnolohychnykh predpriiaty [Types of the efficiency of the activity of technological enterprises]. *Aktualnye problemy avyatsyy y kosmonavtyky* [Actual problems of aviation and astronautics], vol. 2, pp. 302–304 (in Russian).
14. Sydora T.Iu. (2012) Kryterii otsiniuvannia efektyvnosti diialnosti pidpriemstva [Kriteria of the enterprise activity evaluation]. *Efektyvna ekonomika* [Efficient economy], vol. 7. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298> (in Ukrainian).
15. Boiaryna T.V., Kashubina Yu.B. Udoskonalennia klasyfikatsii efektyvnosti na osnovi systemnoho pidkhodu [Improvement of the efficiency classification based on the system approach]. *Problemy ekonomiky* [Problems of economics], vol. 1, pp. 271–276 (in Ukrainian).